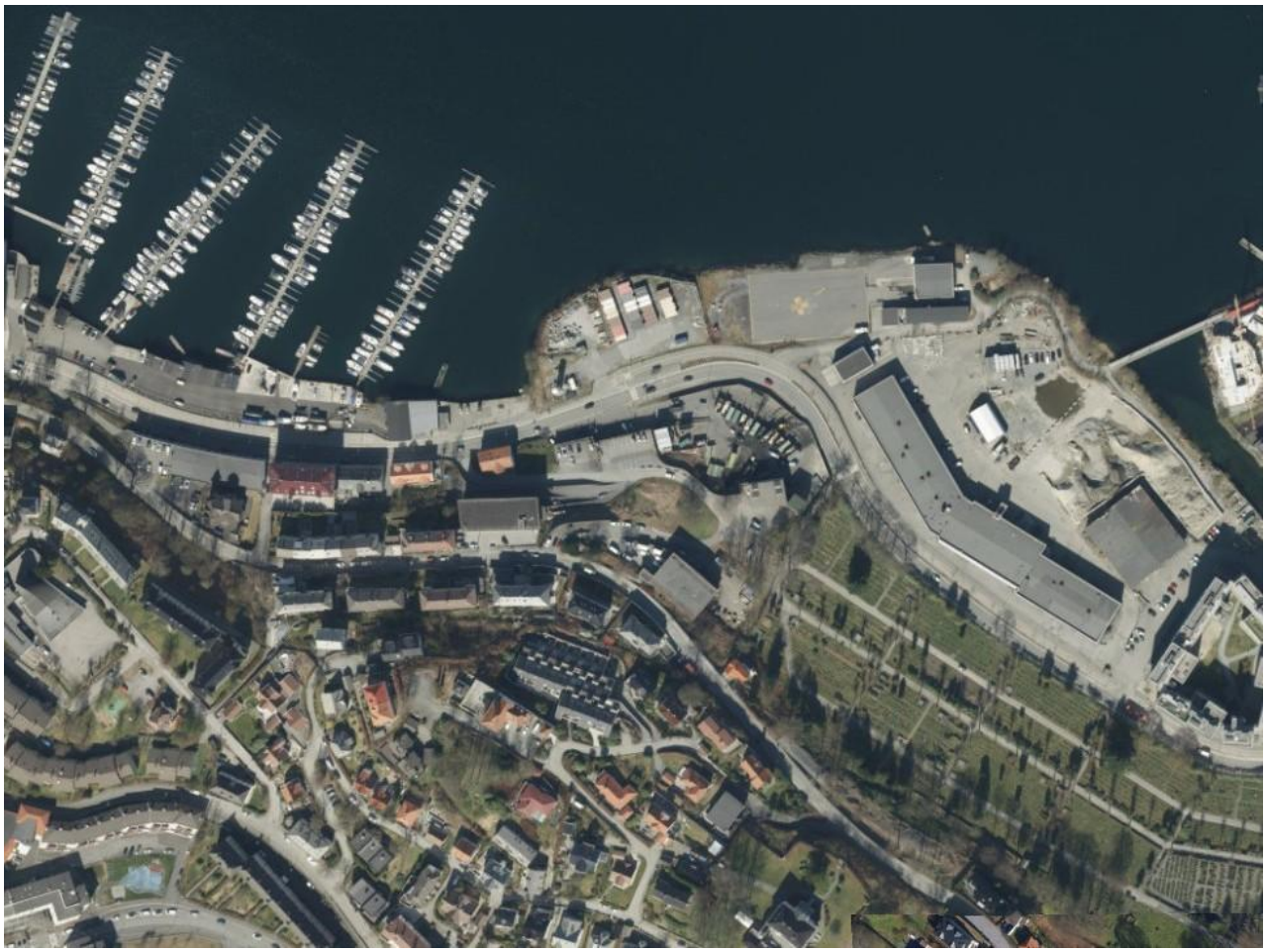
Beregnet til
Statsbygg

Dokument type
Fagrapport - Kulturminnedokumentasjon

Dato
10.04.2026

Årstad. Gnr. 162, bnr. 53 mfl., Møllendalsveien

Kulturminnedokumentasjon

RAMBØLL

Bright ideas.
Sustainable change.

Årstad. Gnr. 162, bnr. 53 mfl., Møllendalsveien
Kulturminnedokumentasjon

Oppdragsnavn	**Kulturminnedokumentasjon**
Prosjekt nr.	
Mottaker	**Statsbygg**
Dokument type	**Fagrapport**
Revisjon	**01**
Dato	**10.04.2026**
Utført av	**Ailén M. Mitri – Rådgiver kulturmiljø**
Kontrollert av	**Rut Eikeland – Senior rådgiver kulturmiljø**
Godkjent av	**Kristian Ramstad Johansen – Senior consultant**
Beskrivelse	

Rambøll
Harbitzalléen 5
Postboks 427 Skøyen
0213 Oslo

T +47 22 51 80 00
https://no.ramboll.com

Revisjon	Revisjon gjelder	Dato	Utført av	Kontrollert av	Godkjent av
00	Første leveranse	12.01.2026	A. Mitri	R. Eikeland	K. R. Johansen
01	Oppdatert etter tilbakemelding fra Byantikvaren 17.03.2026	10.04.2026	A. Mitri	K. R. Johansen	K. R. Johansen
02					

- **Dersom ikke annen kilde er oppgitt i figurtekst, er fotografiet tatt av Rambøll, januar 2026.**
- **Forsidebilde er et flyfoto fra Bergenskart (2022)**

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning	2
1.1	Bakgrunn	2
1.2	Om planforslaget	3
2.	Områdets industrielle historie – fra gårdsbruk og møllevirksomhet til fabrikker, verksted og renovasjon	6
2.1	Mølledrift	6
2.2	Industri fra 1800-tallet til i dag	9
2.3	Renovasjon	10
3.	Bygningsmiljø og strukturer	12
3.1	Eksisterende bygningsmasse innenfor planområdet	12
3.2	Kulturhistoriske bygningsmiljø nært planområdet	21
3.3	Veifar og andre strukturer med nærhet til planområdet	28
4.	Avslutning	29
5.	Referanser	30
6.	Figurliste	31

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Bergen kommune stiller krav om dokumentasjon av kulturmiljø- og strukturer i forbindelse med alle plansaker, både offentlige og private. Hensikten er at man skal dokumentere historien til planområdet slik den var før tiltaket ble iverksatt. Dokumentasjonen skal danne et beslutningsgrunnlag for videre planlegging.

Denne rapporten er utarbeidet i forbindelse med reguleringsforslaget for nytt politihus i Bergen; *Årstad. Gnr. 162, bnr. 53 mfl., Møllendalsveien, plan-ID 71950000.* Rapporten er utarbeidet av Rambøll i henhold til Byantikvarens veileder for kulturminnedokumentasjon, på vegne av Statsbygg, som er reguleringsplanens forslagsstiller.

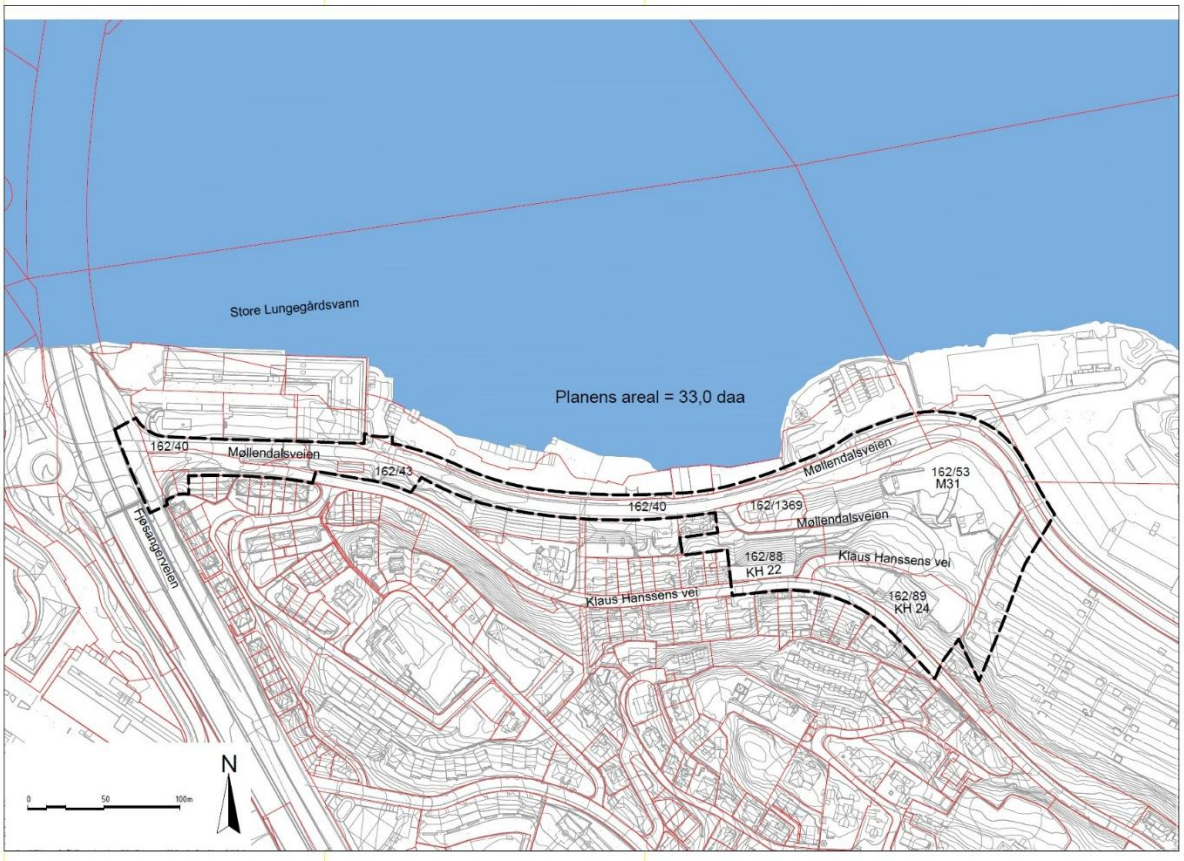
Figur 1: Planområdets plassering i en større kontekst (kilde: kommunekart.com)

1.2 Om planforslaget

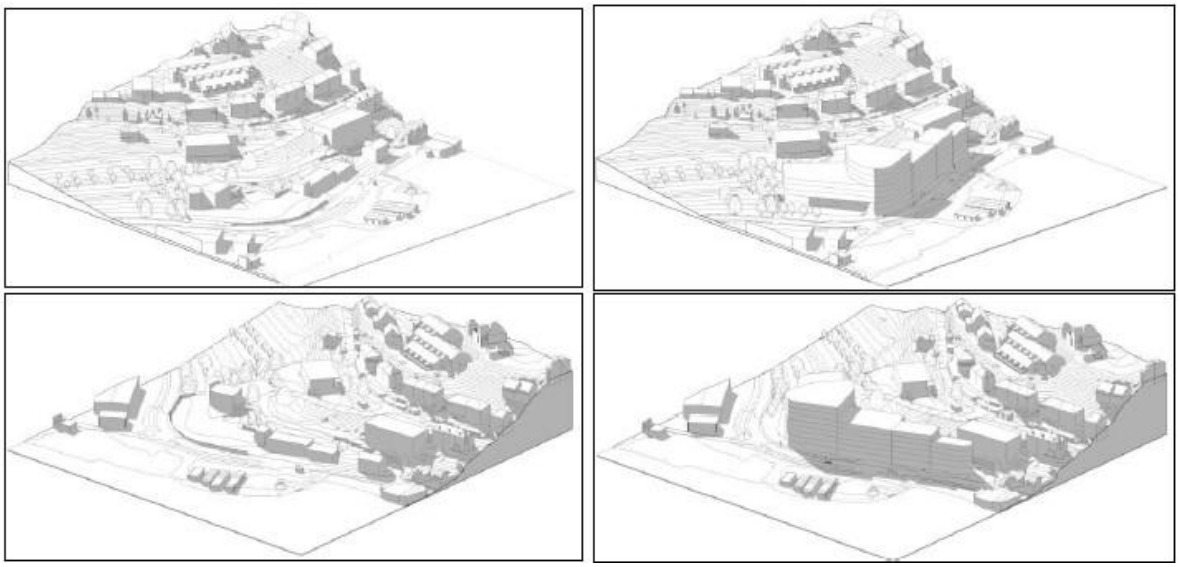
Planområdet ligger på Møllendal i grensesnittet mellom Årstad og Bergenhus bydel. Formålet med reguleringsplanen er å legge til rette for nytt politihus på Møllendalsveien 31, ved Store Lungegårdsvann. Foreslått arealformål for Møllendalsveien 31 vil i planforslaget være offentlig tjenesteyting. Det kan være aktuelt at deler av eiendommen reguleres til andre formål, for eksempel gang- og sykkelveg, parkering, grønnstruktur og grav/urnelund. Plassering og omfang av disse formålene vil avklares gjennom planprosessen. Planområdet inneholder også to andre eksisterende næringseiendommer, Klaus Hanssens vei 22 og 24.

Planlagt politihus vil være inntil 24 700 m² BRA og skal inneholde kontorarealer, fellesarealer, politispesifikke funksjoner og parkeringsgarasje. Endelig størrelse fastsettes etter utarbeidelse av areal- og funksjonsprogram med brukermedvirkning. Planforslaget legger opp til 50-70 parkeringsplasser for politi- og tjenestebiler, det skal ellers legges opp til et fåtalls HC-parkeringsplasser for besøkende.

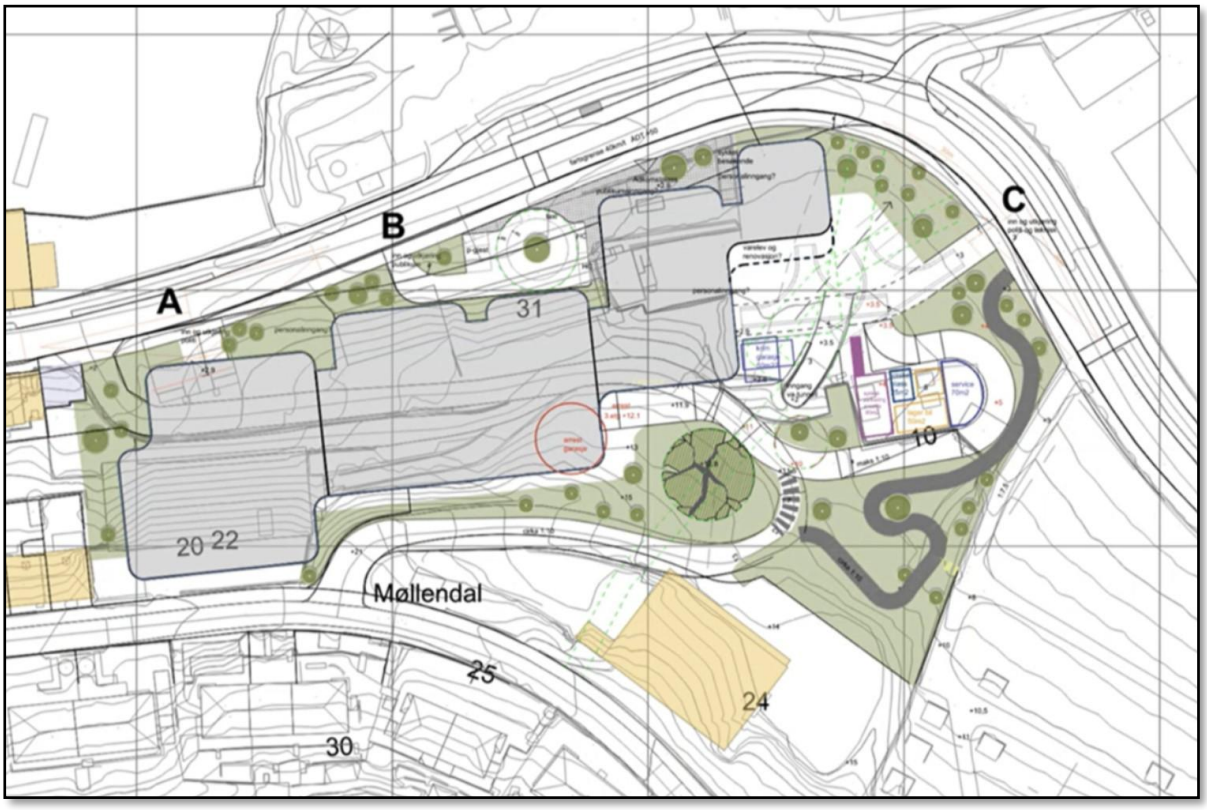
Planarbeidet skal avklare om det er behov for tiltak på kommunal veg Møllendalsvegen. Vegtraseen er tatt med som en del av planområdet til oppstart i tilfelle det skulle bli behov for trafikksikringstiltak på denne strekningen.

Figur 2: Planens avgrensning som varslet ifm. kunngjøring av planoppstart 18.12.2025 (kilde: Henning Larsen)

Figur 3: T.v: Eksisterende situasjon. T.h: Skisse av politihuset, dersom bygget skal oppføres på adressen Møllendalsveien 31 (Kilde: Lerche Arkitekter AS)

Figur 4: Alternativ foreløpig situasjonsplan som også inkluderer Klaus Hanssens vei 22 (gnr. 162, bnr. 88) og gnr. 162/bnr. 1639 - bygningsvolumet er det samme som ved forslaget over (kilde: Landskaperiet AS / Lerche Arkitekter)

Forholdet til gjeldende planer

Kommuneplanens arealdel 2018 – 2030 (Plan-ID 65270000)

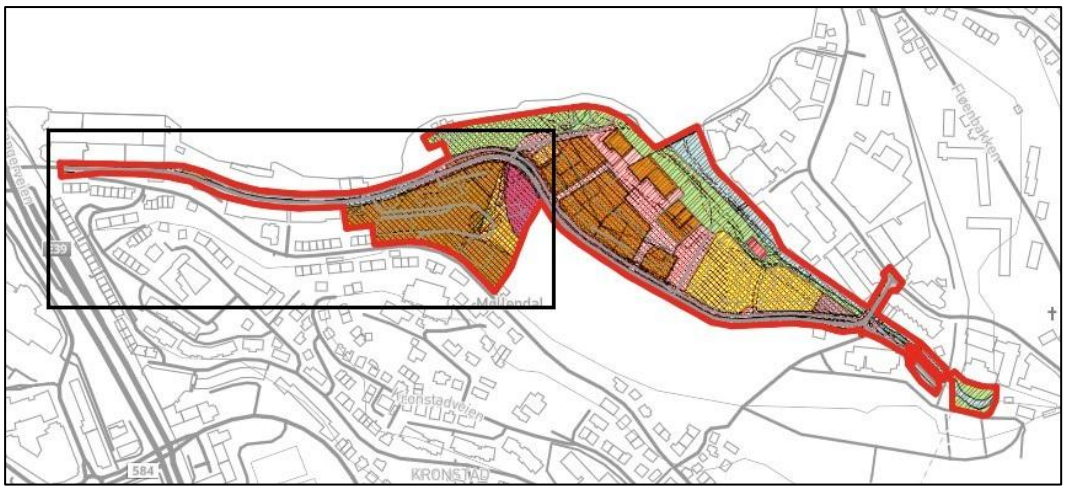
Planområdet er avsatt til sone 2 – Byfortettingssone (BY2), og Grav- og urnelund (GU) i kommuneplanens arealdel, som ble vedtatt i juni 2019.

Figur 5: Utklipp fra gjeldende kommuneplan (kilde: kommunekart.com)

Områdeplan Bergenhus/Årstad. Møllendal Vest – Grønneviken omformingsområde (Plan-ID 19530000)

Gjeldende reguleringsplan for området ble vedtatt 19.09.2012 og revidert i 2025. Planområdet er avsatt til sentrumsformål (felt SF2), kombinasjonsformål for bygg og anlegg (felt BAA) og grav- og urnelund (felt GU) i områdeplanen. Områdeplanen setter premisser for videre utvikling av felt SF2.

Figur 6: Utklipp av gjeldende områdeplan hvor planområdet inngår (Plan-ID 19530000) (kilde: arealplaner.no)

2. Områdets industrielle historie – fra gårdsbruk og møllevirksomhet til fabrikker, verksted og renovasjon

Planområdet ligger langs Møllendalsveien ved den sørlige bredden av Store Lungegårdsvann, i et område som i stor grad har vært - og er dominert av bebyggelse knyttet til næring - og industri, noe som har røtter langt tilbake i tid. Området var tidligere en del av Årstad herred, som lå utenfor Bergens bygrense frem til 1915, det fikk derfor aldri en urban utbygging. Industri som man ikke ville ha i Bergen ble etablert her. Tradisjoner knyttet til industri går tilbake så langt som 1500-tallet, eller tidligere, i form av mølledriften langs Møllendalselven [1].

Figur 7: Kartet viser omtrentlig utstrekning av området (rød linje) som omtales i den historiske oversikten, hvor stedsnavn og adresser som omtales er markert. Den røde markøren viser planområdets plassering (kilde: bakgrunnskart fra kommunekart.com)

2.1 Mølledrift

Navnet Møllendal er første gang nevnt i skriftlige kilder, nærmere bestemt et manntall, alt i 1519. Langs Møllendalselven som munner ut i Store Lungegårdsvann, like øst for planområdet, stod det tidligere flere møller, hvorav de eldste kan ha blitt oppført alt på 1500- tallet eller tidligere. Det er fra møllevirksomheten at elven har fått sitt nåværende navn. Mølledriften i området kan blant annet knyttes til Årstad gård (tidligere kongsgården Alrekstad). På begynnelsen av 1700-tallet stod det 11 møller langs denne elven [2]. I dag er det bare Barkemøllen på Møllendalsbakken 1 som står igjen, denne var i bruk frem til tidlig 1900– tallet. Barkemøllen ble trolig oppført omkring 1614, og kan være den eldste industribygningen i Bergen. Opprinnelig var barkemøllen i bruk av skomakeren for å produsere bark til garving av skinn og lær. Møllen har de senere årene blitt rehabilitert [3].

På Nedre Møllendal gård drev man mølledrift ved Møllendalselven på 1600-tallet, senere har det vært gjestgiveri og lystgård på eiendommen, og i perioden 1743- 1810 var gården et tingsted. I 1872 ble det oppførte en herskapelig villa på eiendommen, som fikk navnet Aalrekstrand. Gården ble ekspropriert i 1955 grunnet utvidelse av industrianlegget i Møllendalsveien 61 [2].

Gravplassen på Møllendal som grenser til planområdet i øst, var tidligere en del av grunnen til Øvre Møllendal gård. Grunnen ble kjøpt opp av kommunen og etablert som gravplass i 1874, og har senere blitt utvidet ved flere anledninger [4].

Figur 8: Barkemøllen på adresse Møllendalsbakken 1 (gnr. 163, bnr. 28)

Figur 9: Barkemøllen og Møllendalselven

Figur 10: Barkemøllen ved Møllendalselven i tidsrommet 1890-1915, fotograf ukjent (kilde: Bergen Byarkiv - Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/70ca321d-8de2-4537-854b-303c82d8ad3d [5])

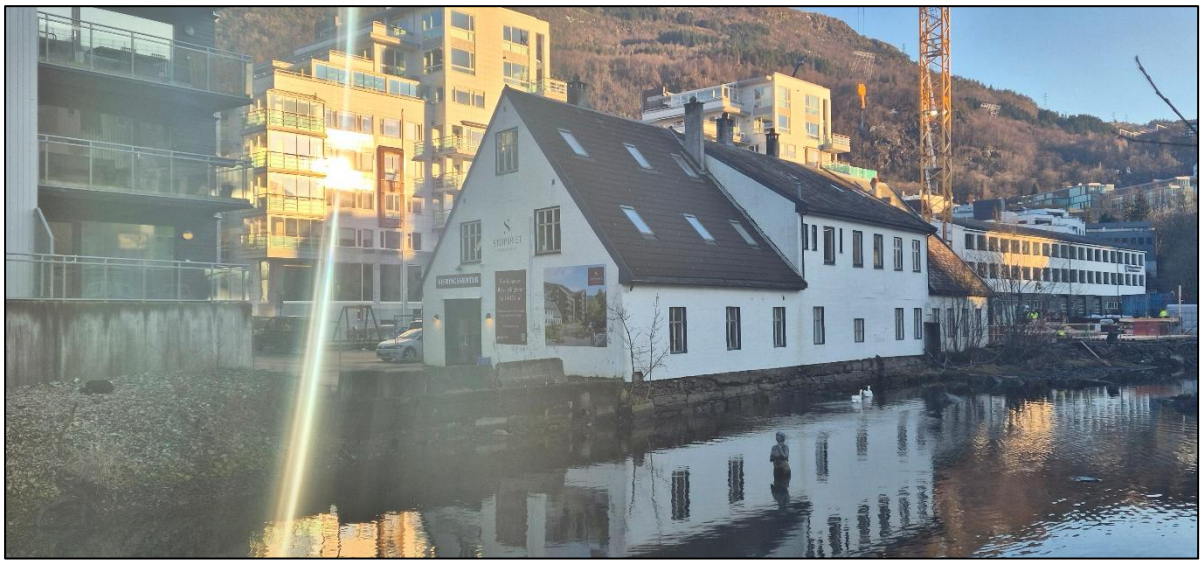
Figur 11: Alrekstrand villa (kilde: bergenbyarkiv.no – Historier fra en bydel- Årstad)

2.2 Industri fra 1800-tallet til i dag

På slutten av 1800-tallet begynte en ny type industri å vokse frem på Møllendal, da særlig rundt Møllendalselven. Den gamle mølledriften ble gradvis erstattet av små fabrikker og verksteder. Bergens Knappefabrikk lå sammen med Sæpefabriken Record og Aarstad Stoppullfabrik A/S. Knappefabrikken leide lokaler på Møllendalsbakken 9, hvor Bergens Tråd- og Drevfabrikk tidligere hadde hatt lokaler. Bergens Knappefabrikk ble etablert på begynnelsen av 1930-tallet og var da en av to knappefabrikker i landet [6].

Like nordøst for planområdet ved studentboligene til tidligere Studentsamskipnaden i Bergen (i dag SAMMEN), adressen Møllendalsveien 42B, står det en unik hallbygning i bindingsverk, oppført rundt 1942 av den tyske okkupasjonsmakten. Opprinnelig ble bygget benyttet til støping av spennbetongelementer for ubåtbunkeren «Bruno» på Laksevåg, senere har den fungert som både sementstøperi og lager. Bygningen har stor historisk verdi som krigsminne fra andre verdenskrig, på grunn av sin tilknytning til tyskernes bygging av ubåtbunkeren. Støperibygningen skal ha blitt etablert her fordi det allerede fantes infrastruktur for dette formålet i området. Bergen kommunen etablerte sementstøperivirksomhet her allerede på 1930-tallet, som en del av moderniseringen av vann - og avløpssystemet i Bergen [7].

I Byantikvarens kulturminnedokumentasjon fra 2002, i forbindelse med kommunedelplan for Store Lungegårdsvann, omtales flere næringsbygg ved Møllendalseleven utløp, samtlige oppført på 1930 – og 40 tallet. Blant disse er Møllendalsveien 61, oppført 1940 for foretaket Sverre Munch. Vis-a-vis den tidligere nevnte støperihallen, står det på adressen Møllendalsveien 63, en produksjonshall oppført i 1920 av Norsk Cementindustri A/S [8]. I dette området finner man i tillegg industribygningene med adresse Møllendalsveien 63A og B, der 63A tidligere huset Bergen Hyssingfabrikk, tegnet av arkitekt Leif Grung i 1938. Mens Møllendalsveien 63B huset tekstilfabrikken Visted Fabrikker, som trolig overtar lokalene etter Norsk Hyssingfabrikk på slutten av 50- tallet, som deretter utvider med bygget som ligger parallelt med lokalene til hyssingfabrikken. Det er uklart når produksjonen legges ned, bygningene står der fortsatt i dag, og lokalene fungerer blant annet som skole og leiligheter [1].

Figur 12: Møllendalsveien 63 – tidligere Norsk Cementindustri A/S – lengst til høyre kan man skimte den tidligere Hyssingfabrikken

Figur 13: Den tidligere hyssingfabrikken på Møllendalsveien 63 A og B, Møllendalsveien 61 (Sverre Munch) er det røde bygget lengst til høyre

I Møllendalsveien 2-4, vest for planområdet, startet Wilhelm Jørgensen og Jørgen S. Lien i 1928 et firma med agentur for blant annet kontormøbler. Fra 1935, da kun drevet av Lien, drev firmaet fabrikasjon, salg og omsetning av regnemaskiner, pengeskap og kontorinventar. Det hadde generalagentur i Norge for R. C. Allen regnemaskiner, og Smith Premier skrivemaskiner. Firmaet hadde på et tidspunkt 700 ansatte i Norge og 13 kontorer utenfor Norges grenser. Firmaet ble lagt ned i 1971 [9]. Vis-a-vis fant man tidligere også Wingaards jernstøberi, som ble etablert i 1850 av kjøpmann Oluf P. Wingaard, da med navnet Strømmen jernstøberi, senere omdøpt Wingaards jernstøberi. I starten var her 22 ansatte som produserte ovner, gryter og andre produkter i støpegods. Wingaards hadde lokaler ved Nygårdsbroen i alle fall frem til 1925 [10].

Langs Møllendalsveien var det på 1800-1900-tallet variert industri med verksteder, fabrikker og håndverksproduksjon, men det ble også etablert en virksomhet knyttet til mental helse. På adressen Møllendalsveien 69 lå tidligere Møllendal asyl, et privateid sinnssykehus opprettet i 1865 av lege Daniel G. Martens (1817–1898), eiendommen var opprinnelig en del av Møllendal gård. Senere flyttet sykehuset, som i dag heter Dr. Martens, til Sandviken, hvor det fremdeles er i drift [11].

Like ved planområdet finner man også industribygget Møllendalsveien 19, oppført omkring 1870 som et pakkhus som var eiet/disponert i mange år av A/S Vestnorske Petroleumskompagni. Tidligere har bygget vært et kombinasjonsbygg med lager, verksted og bolig. Like ved finner man også Møllendalsveien 17, som opprinnelig var et verkstedsbygg, tatt i bruk i 1919 av Bergens Traadstift & Hermetikboxnøglefabrik [1].

2.3 Renovasjon

Deler av planområdet og tilgrensende areal har ellers en lang historie knyttet til kommunal renovasjon og avfallshåndtering. Strandarealet ved Grønneviken ble i perioden 1917-36 brukt til forbrenning av avfall, kommunen har også brukt arealet til opplagsplass og lager [12]. Komposteringsanlegget DANO, som tidligere stod på adressen Møllendalsveien 31, ble oppført på 60-tallet og er tegnet av den kjente Bergens arkitekten Ole Landmark, som også har en gate oppkalt etter seg, like sør for planområdet. Anlegget ble drevet av renholdsverket frem til det ble

nedlagt i 1979, og senere ble revet i 1994. Det interkommunale renovasjonsselskapet BIR har senere holdt til på adressen, hvor de har drevet gjenvinningsstasjon frem til 2025 [13].

Figur 14: Danoanlegget på adressen Møllendalsveien 31 – foto er fra tidsrommet 1960-1965, fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no – https://goto.digitalarkivet.no/4018be44-9414-4c54-96c9-5ebeb5670d8f [5])

3. Bygningsmiljø og strukturer

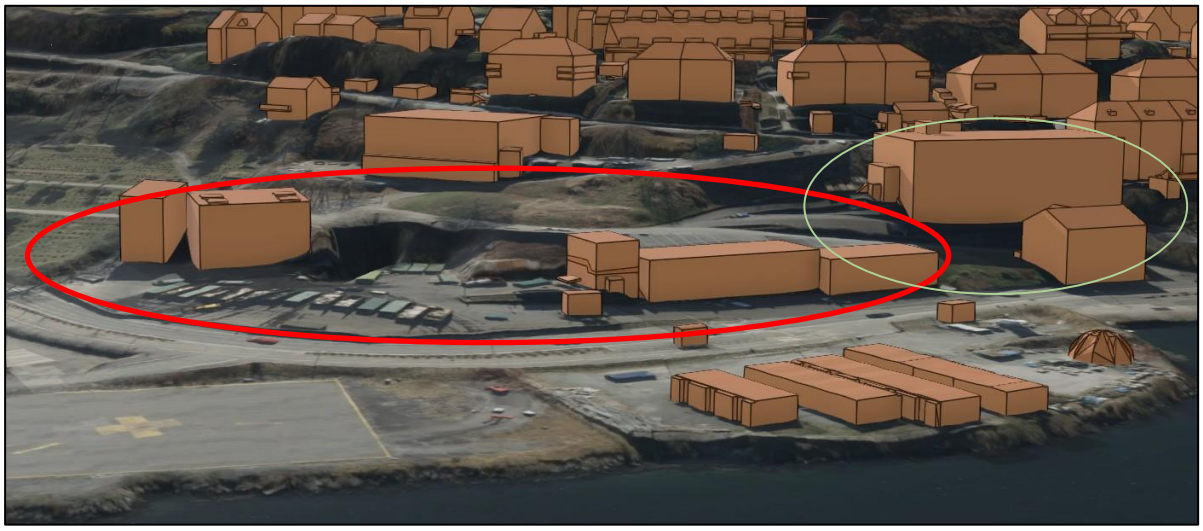
I henhold til Byantikvarens veileder for kulturminnedokumentasjon skal viktige kulturhistoriske bygningsmiljøer og strukturer innenfor og i nærheten av planområdet beskrives. Rapporten skal omtale fredete -, verneverdige, - og andre bygninger som kan ha betydning for opplevelsen av området. I dette kapittelet presenteres dette på en systematisk måte. Beskrivelsene og dokumentasjonen bygger hovedsakelig på eksisterende registreringer i Bergen kommunes Bergenskart – kulturmiljøkart, Riksantikvarens kulturminnedatabase «Askeladden» og kulturhistorisk dokumentasjon fra tidligere rapporter og kulturminnedokumentasjoner i området. For en fullstendig oversikt over alle kilder, vises det til referanselisten bakerst i rapporten.

3.1 Eksisterende bygningsmasse innenfor planområdet

Det er ingen registrerte antikvariske verneverdier innenfor selve planområdet. Planområdet er i dag i all hovedsak bebygd, med unntak av et grøntareal sentralt i området som ligger mellom kjørevegen som svinger seg gjennom skråningen. Planområdet skråner fra sør mot nord og går over ca. 20 høydemeter, fra om lag 2-23 moh.

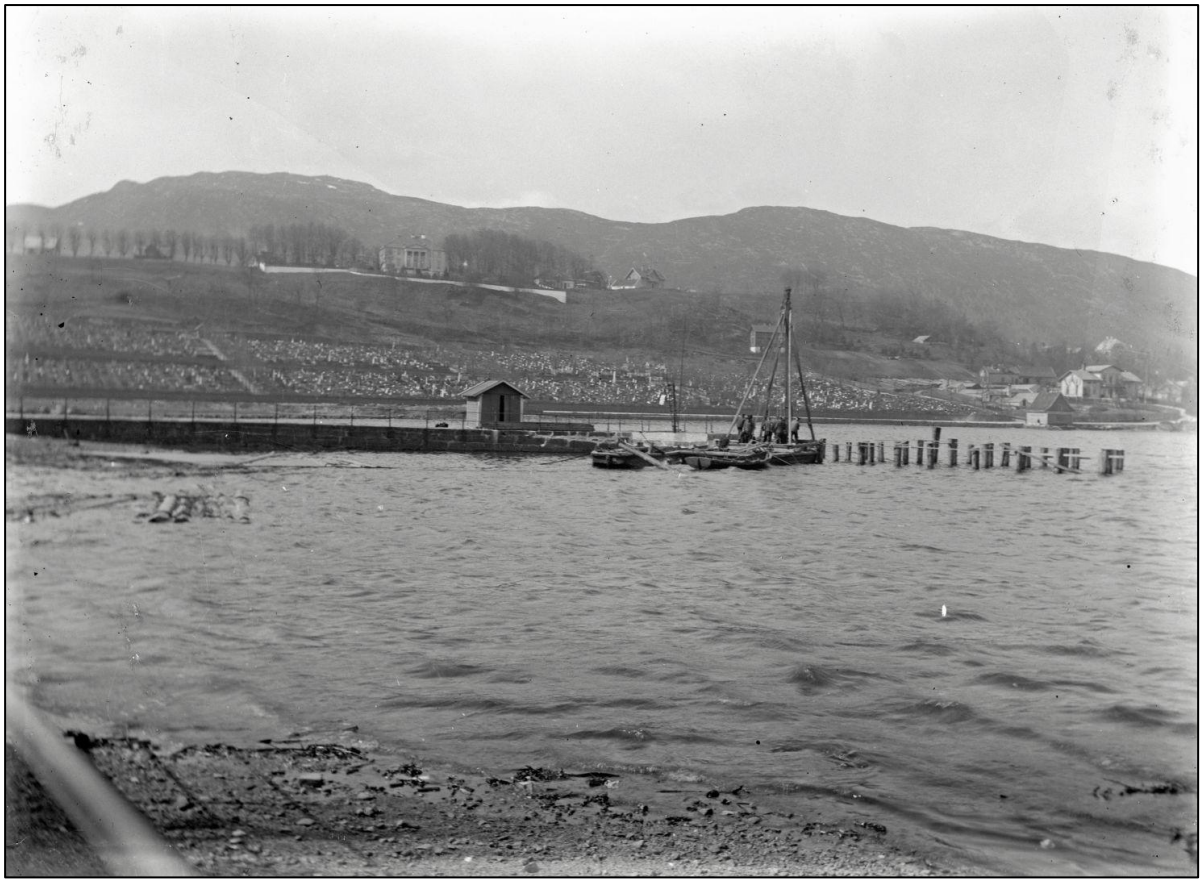

Figur 15: Dagens situasjon. Hvit sirkel markerer området hvor bygningsmasse vil fjernes for å realisere planforslaget. Blå sirkler markerer bygninger som kan bli aktuell å rive (kilde bergenskart.no)

Figur 16: Oversikt eksisterende bygningsmasse i planområdet, sett fra Store Lungegårdsvann –innenfor rød sirkel er bygningsmassen på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet. Grønn sirkel markerer bygningsmasse som kan være aktuell å rive (kilde: Kartverket - Geodata AS)

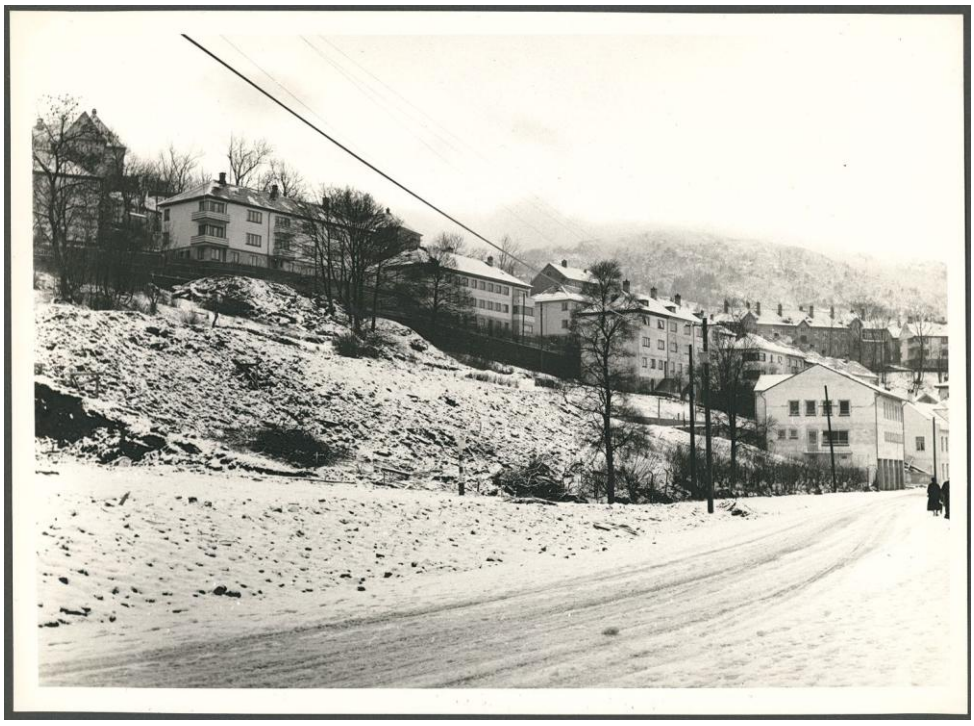
På de neste sidene fremkommer flere eldre foto av planområdet og omkringliggende areal, som viser områdets utvikling fra tidlig 1900-tallet frem til om lag 1960.

Figur 17: Utsikt over planområdet og omkringliggende areal, foto er fra 1908 og fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv - Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/d900bab7-e6a8-448e-9cb1-ea58aa3109ea [5]

Figur 18: Flyfoto av området fra 1951 før dagens bygningsmasse er oppført i planområdet (kilde: bergenskart.no)

Figur 19: Møllendalsveien 31 i tidsrommet 1955-1965. Lengst til høyre i bildet kan man se bygget på gnr. 162, bnr. 1369, som fortsatt står i dag. I bakkant ser man mursteins bebyggelsen i Klaus Hanssens vei. Fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/6a2a49c1-7ce5-4096-a37d-8cf08c6ed0e7 [5])

Figur 20: Deler av Møllendalsveien 31 i tidsrommet 1955-1965, tatt mot Ulrikken. Fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/4398afb3-21f3-486e-a1ec-b717f07dc11c [5])

Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369)

Det fire-etasjes bygget på bnr. 1369 eies av Møllendalsveien 31 AS og har i senere tid vært benyttet av Helse Bergen avdeling for rusmedisin (AFR) seksjon for legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Bygget er et hvitmalt mursteinsbygg, tegnet av arkitekten Eystein Michaelsen, oppført en gang etter 1951, da det ikke er synlig på flyfoto fra dette året [8]. Byggets uttrykk ser ut til å være lite endret siden bygget først ble oppført på 50-tallet. Det er per april 2026 ikke konkludert med om bygget skal videreføres eller rives.

Figur 21: Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369) tatt fra Møllendalsveien, i bakkant ser man nord-fasaden til Klaus Hanssens vei 22

Figur 22: Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369) tatt mot Store Lungegårdsvann og Nonneseter, lengst til venstre i bildet ser man nord-fasaden til Klaus Hanssens vei 22

Figur 23: Møllendalsveien 31(Gnr. 162, bnr. 1369) tatt mot Store Lungegårdsvann og Nonneseter omkring 1958, fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/81684680-975e-49c2-8bba-3f102f6281f4 [5])

Figur 24: Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369) tatt mot Ulrikken i tidsrommet 1958-1960, fotograf ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/f4e481bc-33c1-4bad-9545-6e23cfb121b6 [5])

Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 53)
Fram til sommeren 2025 ble eiendommen driftet som en av BIR sine gjenvinningsstasjoner i Bergen, bygningsmassen består av lagerbygg, garasjer og mindre kontorbygg.
DANO- komposteringsanlegg som tidligere befant seg på adressen ble bygget i 1959 og nedlagt i 1979, anlegget ble deretter revet i 1994 [1].

Figur 25: Bygningsmasse på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53)

Figur 26: Bygningsmasse på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53)

Figur 27: Bygningsmasse på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53)

Figur 28: Lagerbygning med parkering på taket - Møllendalsveien 31, bygget forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53)

Klaus Hanssens vei 22 (Gnr. 162, 88)

Eiendommen eies av Bergen kommune Bygg og Eiendom. Tomten inneholder forretningsbygning fra 1976 med fire etasjer og et registrert bruksareal på ca. 2450 m2. I dag benyttes bygget av både Bergen Golfsenter og Senter for Arbeidslivsforbedring (ALF). Det er per april 2026 ikke konkludert med om bygget skal videreføres eller rives.

Figur 29: Klaus Hanssens vei 22 – sør-fasaden

Figur 30: Klaus Hanssens vei 22 - nord-fasaden mot Store Lungegårdsvannet

Klaus Hanssens vei 24 (Gnr. 162, bnr. 89)

Industribygg fra 1978 med bruksareal på ca. 1 060 m2. Eiendommen eies av Bergen kommune Bygg og Eiendom, men bygget er festet vekk på langvarig basis. Bygget benyttes i dag av Flex Bygg, en byggmesterbedrift med ca. 35 ansatte.

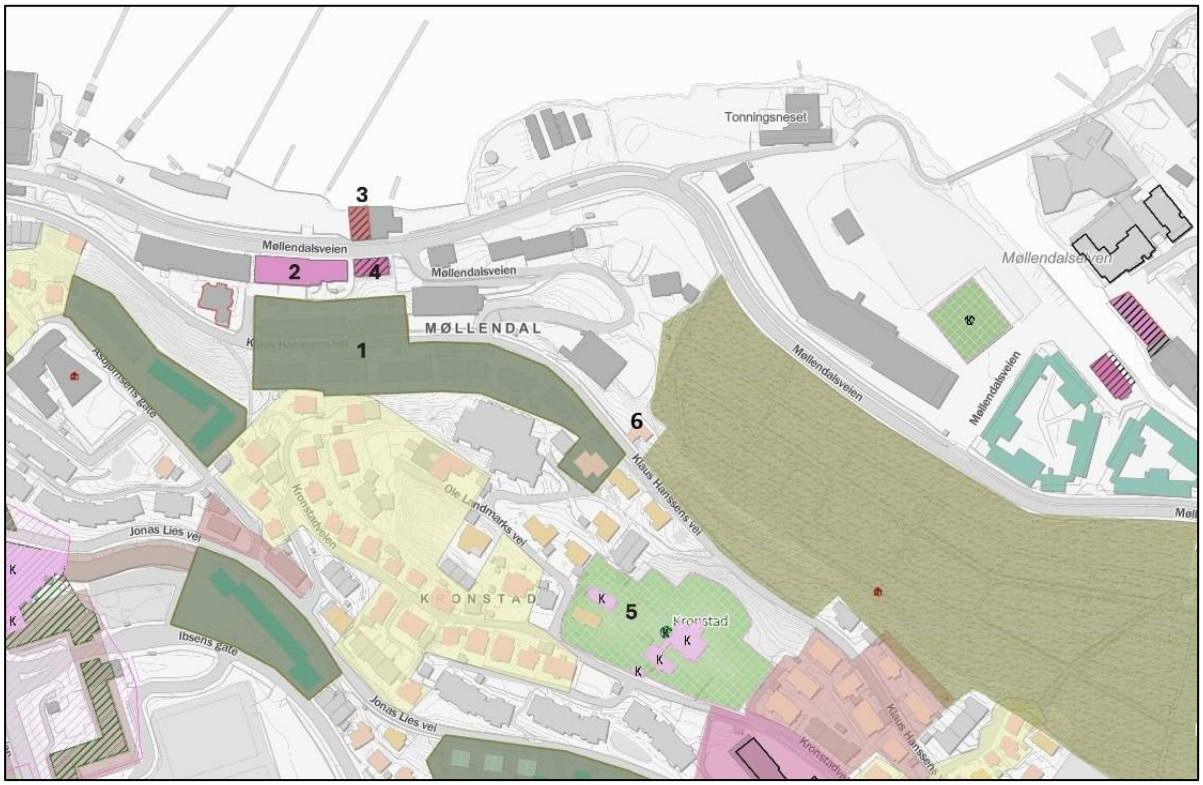
Figur 31: Klaus Hanssens vei 24, som driftes av Flex bygg AS

Figur 32: Klaus Hanssens vei 24, som driftes av Flex bygg AS

3.2 Kulturhistoriske bygningsmiljø nært planområdet

I det følgende delkapittelet vil kulturhistoriske bygningsmiljø nært planområdet omtales nærmere, se nummerering 1-6 på figur 23 under.

Figur 33: Kulturhistoriske bygningsmiljø nært planområdet som vil bli nærmere beskrevet er avmerket på kartet med nummer (kilde: Bergenskart)

Møllendalsveien 19 (Gnr. 162, bnr. 51)

Bygget (nr. 4 på Figur 33) som grenser til planområdet, er fra omkring 1870 og ble oppført som et pakkhus som var eiet/disponert i mange år av A/S Vestnorske Petroleumskompagni, bygget har antikvarisk verneverdi, men det er ikke fredet [1]. Bygningen har et bruttoareal på 538 kvadratmeter. Tidligere har bygget vært et kombinasjonsbygg med lager, verksted og bolig, og har de senere årene vært drevet som et privat hospits med 25 plasser. Bergen kommune kjøpte bygget i desember 2022, og det er nå en pågående prosess for å få renovert og omgjort bygget til kommunale boenheter (10-12 stk.) med tilhørende personalbase. Det er sannsynlig at byggearbeidene starter i løpet av 2026. Bygningen ligger med hensynsone H570 – Bevaring kulturmiljø, i områdeplan Plan-ID 19530000 [14].

Figur 34: Møllendalsveien 19 – fasade mot Mølendalsveien

Møllendalsveien 20 (gnr. 162, bnr. 1347)

Møllendalsveien 20 (nr. 3 på figur 23) ligger vis avis Møllendalsveien 19, bygningen er opprinnelig et naust som sannsynligvis har hatt funksjon i tilknytning til pakkhuset (Møllendalsveien 19). Både pakkhus og naust finnes på kart fra 1883 [1].

Figur 35: Møllendalsveien 20 (gnr. 162, bnr. 1347) - fasade mot Møllendalsveien

Møllendalsveien 17 (gnr. 162, bnr. 50)

Møllendalsveien 17 (nr. 2 på figur 23) ligger like vest for planområdet, det er opprinnelig et verkstedbygg som ble tatt i bruk i 1919 av Bergens Traadstift & Hermetikboxnøglefabrik, fra 1939 ble bygget overtatt av Alfred Hartveits karosserifabrikk [8]. I dag benyttes bygningen hovedsakelig som atelier for kunstnere og eies av Hartveit eiendom AS. Bygget er rettet mot, og har utsikt mot store Lungegårdsvann. Fra eiendommen vil man i liten grad ha utsikt mot planområdet.

Figur 36: Møllendalsveien 17 (gnr. 162, bnr. 50)

Klaus Hanssens vei (gnr. 162) - bygningsmiljø med hagebypreg

I Klaus Hanssens vei er et bygningsmiljø (nr. 1 på figur 23) som grenser til planområdets sørlige grense. Området er kartlagt av Byantikvaren og definert som et boligstrøk med hagebypreg. Hagebyer var et byplanideal særlig i perioden 1900-1930, der man som en reaksjon mot industrialismens tettpakkede og uhygieniske bysamfunn, kombinerte villaer, tomannsboliger og rekkehus i hagepregede områder [8].

Langs Klaus Hanssens vei er det flere boliger med fine detaljer i fasadene, sannsynligvis oppført i 1920- årene, ellers er boligstrøket preget av rekkehus i mur fra 1930-tallet [1]. Innenfor samme område står også Ole Landmarks vei 66, som er en eldre hvitmalt villa i tre med saltak, hvis alder er ukjent. På historisk kart fra 1921 står det et bygg på denne eiendommen [8].

Fra området har man delvis utsikt mot planområdet. Dette gjelder særlig byggene i Klaus Hanssens vei (29-35) med fasade mot Store Lungegårdsvann og planområdet.

Klaus Hansens vei 26 (gnr. 162, bnr. 93)

Klaus Hanssens vei 26 (nr. 6 på figur 23) er kartlagt og klassifisert av byantikvaren innenfor kategorien «villa/enebolig, småhus og mindre leilighetsbygg reist i perioden 1650-1944». Bygget ligger akkurat utenfor bygningsmiljøet med hagebypreg (nr. 5). Bygget er ikke synlig på historisk kart fra 1921, på historisk kart fra 1934 ser bygget ut til å være oppført, men er trolig bygget på i etterkant. Fra eiendommen har man utsikt mot planområdet.

Figur 37: Eldre trehusbebyggelse, Ole Landmarks vei 66 (gnr. 162, bnr. 200) (kilde: google street view)

Figur 38: Bildet viser noen eksempler på den nevnte mursteins bebyggelsen - Klaus Hanssens vei 33A og B og 31C (gnr. 162, bnr. 101 mfl.)

Figur 39: Klaus Hanssens vei 26 (gnr. 162, bnr.93)

Kronstad Hovedgård, Kronstadveien 30 (gnr. 162, bnr. 110 mfl.)
Kronstad Hovedgård (nr. 5 på figur 23) ligger like sør for planområdet, på høydedraget mellom Store Lungegårdsvann og Solheimsviken. Hovedhuset er et toetasjes, hvitmalt trehus med valmtak, utført i empirestil med jonisk tempelfront på hodefasaden mot nordøst. Hovedbygget og pakterboligen, stallen og uthuset er alle vedtaksfredet. Bygningsmassen er omkranset av en hage fra omkring 1850, denne er ikke fredet. Bygningsmassen er oppført i tidsrommet slutten av 1700- til slutten av 1800-tallet [7].

Kronstad hovedgård var tidligere en del av gården Hunstad som på 1600-tallet tilhørte Lungegårdsgodset. I 1705 ble gården kjøpt av Anders Bruun som var sogneprest ved Domkirken i Bergen, og ble da omdøpt til Kronstad. Bruun ser ut til å ha oppført et bypreget hus til eget bruk, i tillegg til bondehuset. Kjøpmann og major Christian Gerhard Ameln, var eier fra 1781 og bygde et hus som trolig utgjør første etasje av det nåværende hovedhuset. Huset fikk sitt nåværende uttrykk i regi av konsul og kjøpmann Joachim Friele etter at han kjøpte gården i 1840. Friele var vinimportør, og det sies at inspirasjonen til empirebygningen, med monumental tempelfront på hodefasaden, kom fra en vinetikett med et bilde av vinslottet Château Margaux i Frankrike. O. P. Riis Høegh, kan være arkitekten, men dette er noe uvisst. Fra slutten av 1800-tallet ble stadig mer av gården utskilt til boligtomter. Aktive Krigsdeltakeres Forening overtok som eier i 1973. De brukte huset som samlingssted og klubbhus, selskapslokaler for seg selv og til utleie. Nå er eiendommen eid av Stiftelsen Krigsveteranenes Minne – Kronstad Hovedgård [7].

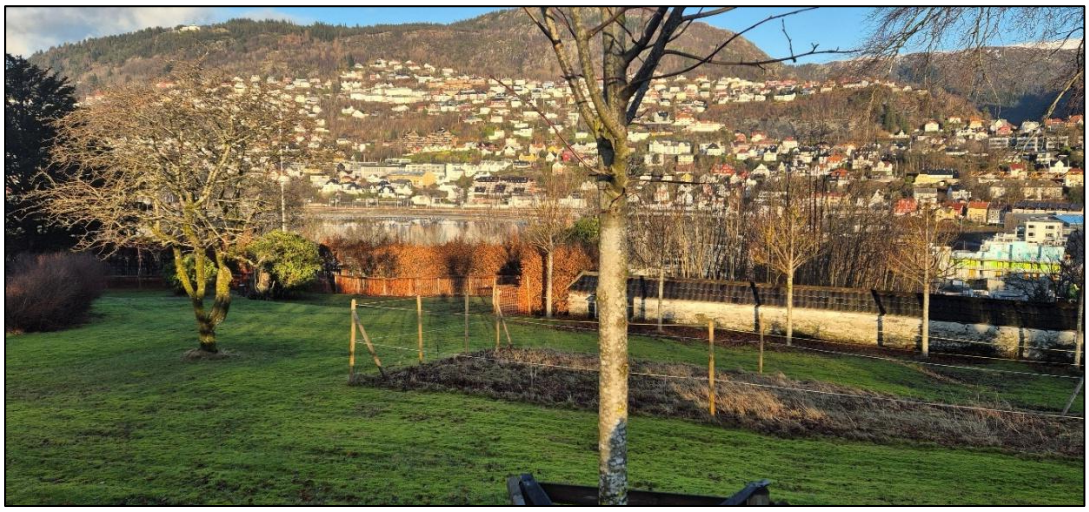
Fra Kronstad hovedgård kan man se ned mot Store Lungegårdsvannet og Møllendal gravplass, planområdet ligger i retning nord-nordvest, det vil derfor ikke være direkte innsyn til planområdet. Eksisterende bygningsmasse like vest og nordvest, samt vegetasjon blokkerer trolig også noe av sikten mot planområdet.

Figur 40: Kronstad Hovedgård

Figur 41: Kronstad Hovedgård – ved hovedinngang

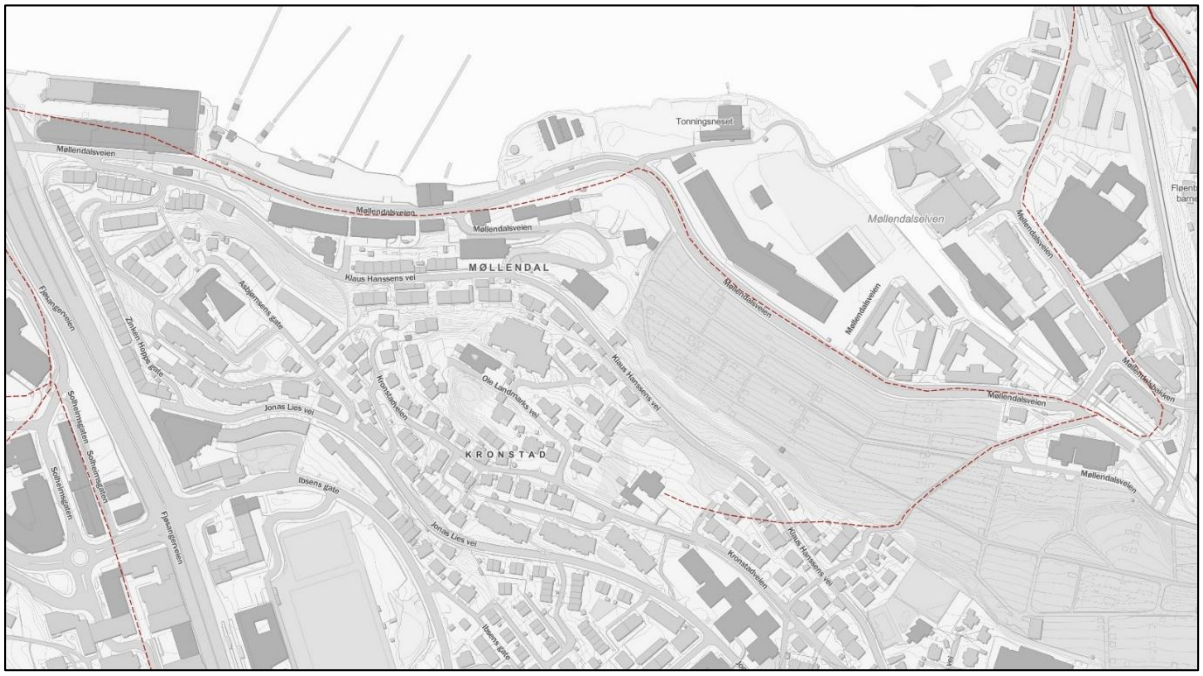
Figur 42: Hageanlegget som omkranser Kronstad Hovedgård, utsikt mot Store Lungegårdsvannet

3.3 Veifar og andre strukturer med nærhet til planområdet

Ferdsel på sjøen
I 1879 begynte "Lungegårdsvandenes Dampskibsselskab" med fergetrafikk mellom Bergen sentrum og Solheimsviken og Møllendal. Det var skipene "Fløen" og "Strømmen" som betjente trafikkerte denne ruten. Fergene servet flere stoppesteder: Kaigaten, Fløen, Møllendal, Tonningsneset og Strømmen. I Fløen, Tonningsneset og Strømmen la båtene til ved små trebrygger, mens det i Møllendal var en steinkai. I 1905 ble motorbåter introdusert på denne ruten. Fergetrafikken ble deretter nedlagt i 1912 på grunn av utbygging av trikkelinjen mot Haukeland sykehus. Alle disse bryggene er nå borte, og områdene hvor de sto har gjennomgått betydelige endringer [1].

Møllendalsveien
Møllendalsveien har en historie som strekker seg tilbake til middelalderen, selv om den har endret seg noe over tid. Veien var en viktig ferdselsåre frem til Nygårdsbroen åpnet i 1851. Langs store deler av strekningen i Møllendal fulgte veien sjølinjen. Ved Møllendalselven krysset veien elven høyere opp enn dagens krysningspunkt [1].

Tingvegen
Denne veien gikk over Kronstadtoppen og frem til Nedre Møllendal gård, hvor det var tingsted fra 1743 til 1810. Veien finnes fremdeles delvis i dag, som en allé gjennom kirkegårdsanlegget [1].

Møllendalsveien
Tonningsneset
Møllendalsveien
Møllendalsveien
Møllendalselven
MØLLENDAL
Klaus Hanssens vei
Møllendalsveien
Møllendalsveien
Møllendalsveien

4. Avslutning

Planområdet ligger på en plass hvor det er en lang tradisjon knyttet til næring og industri. Innenfor avgrensningen til planområdet er det ikke registrert kulturminneverdier, men det er noen enkeltliggende bygninger med antikvarisk verdi like ved grensen til planområdet i vest og nord, samt et bygningsmiljø med hagebypreg og Kronstad hovedgård som ligger like sør for planområdet. For å kunne legge til rette for et nytt politihus, vil dette innebære fjerning av eksisterende bygningsmasse på adresse Møllendalsveien 31. Det er per april 2026 ikke avklart om murbygget på gnr. 162, bnr. 1369 skal rives eller videreføres som del av politihuset, og om realisering av planen også vil innebære riving av Klaus Hanssens vei 22. For bygningsmasse som forutsettes revet skal det utarbeides rivedokumentasjon, dette vil bli oversendt til Bergen kommune Byantikvaren for gjennomsyn.

Nytt politihus vil ligge framskutt på en tomt som knytter sammen ulike omkringliggende arealtyper, med bygg og anlegg fra ulike tidsepoker. Sjø og planlagt strandpark i nord, eldre næringsbebyggelse i vest, boligbebyggelse i sør, gravlund i sørøst og nytransformert bolig- og byområde mot øst. Ved utvikling av politihustomta er det et mål å sørge for en god tilpasning til disse omgivelsene og bidra til god byutvikling i Møllendalsområdet.

5. Referanser

[1] Byantikvaren i Bergen, «Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan Store Lungegårdsvann,» 2002. [Internett]. Available: https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V91621. [Funnet 12 12 2025].

[2] Gunnar H. Hartvedt & Norvall Skreien., «Bergen byleksikon - Møllendal,» 2009. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1422374. [Funnet 22 12 2025].

[3] Gunnar H. Hartvedt & Norvall Skreien., «Bergen byleksikon - Barkemøllen,» 2009. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/14319000. [Funnet 23 12 2025].

[4] Gunnar H. Hartvedt & Norvall Skreien, «Bergen bylkesikon - Møllendal gravplass,» 2009. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1422376. [Funnet 22 12 2025].

[5] Bergen Byarkiv, «Digitalarkivet.no,» 1908-1965. [Internett]. Available: https://nye.digitalarkivet.no/search/photo. [Funnet 2026].

[6] Grete Fjeldtvedt, «bergenbyarkiv - Historier fra en bydel - Årstad - Bergens knappefabrikk A/S,» 5 12 2014. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/aarstad/archives/bergens-knappefabrikk-as/6113. [Funnet 23 12 2025].

[7] Riksantikvaren, «Kulturminnedatabasen Askeladden,» [Internett]. Available: https://askeladden.ra.no. [Funnet 15 12 2025].

[8] Bergen kommune, «Bergen kommune - Kulturmiljøkart,» [Internett]. Available: https://www.bergenskart.no/portal/apps/sites/#/bergenskart/apps/7cbe7aafcc204de2b6458e82b21f112d/explore. [Funnet 12 12 2025].

[9] Bjørn Arvid Bagge & Dag Andreassen, «Industrimuseum - Jørgen S. Lien,» [Internett]. Available: http://industrimuseum.no/bedrifter/jslien. [Funnet 23 12 2025].

[10] Grete Fjeldtvedt, «bergenbyarkiv- Historier fra en bydel - Årstad - Wingaards jernstøberier,» 20 4 2012. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/aarstad/archives/wingaards-jernstoberier/2519. [Funnet 23 12 2025].

[11] Gunnar H. Hartvedt & Norvall Skreien, «Bergen byleksikon - Dr. Martens' sykehus,» 2009. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1424102. [Funnet 22 12 2025].

[12] Gunnar H. Hartvedt & Norvall Skreien, «Bergen byleksikon - Grønneviken,» 2009. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1424949. [Funnet 22 12 2025].

[13] Gunnar H. Hartvedt & Norvall Skreien, «Bergen byleksikon - Tonningsneset,» 2009. [Internett]. Available: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1425223?s=Tonningsneset. [Funnet 22 12 2025].

[14] Kommunekart.com, «Kommunekart.com,» [Internett]. Available: https://3d.kommunekart.com/?x=60.37907546937719&y=5.349031151487742&z=690.6455980505942&head=360&pitch=-90&roll=0. [Funnet 21 1 2026].

6. Figurliste

Figur 1: Planområdets plassering i en større kontekst (kilde: kommunekart.com) 2
Figur 2: Planens avgrensning som varslet ifm. kunngjøring av planoppstart 18.12.2025 (kilde: Henning Larsen)..... 3
Figur 3: T.v: Eksisterende situasjon. T.h: Skisse av politihuset, dersom bygget skal oppføres på adressen Møllendalsveien 31 (Kilde: Lerche Arkitekter AS)..... 4
Figur 4: Alternativ situasjonsplan som også inkluderer Klaus Hanssens vei 22 (gnr. 162, bnr. 88) og gnr. 162/bnr. 1639 - bygningsvolumet er det samme som ved forslaget over (kilde: Henning Larsen?) 4
Figur 5: Utklipp fra gjeldende kommuneplan (kilde: kommunekart.com)..... 5
Figur 6: Utklipp av gjeldende områdeplan hvor planområdet inngår (Plan-ID 19530000) (kilde: arealplaner.no) 5
Figur 7: Kartet viser omtrentlig utstrekning av området (rød linje) som omtales i den historiske oversikten, hvor stedsnavn og adresser som omtales er markert. Den røde markøren viser planområdets plassering (kilde: bakgrunnskart fra kommunekart.com) . 6
Figur 8: Barkemøllen på adresse Møllendalsbakken 1 (gnr. 163, bnr. 28)..... 7
Figur 9: Barkemøllen og Møllendalselven 7
Figur 10: Barkemøllen ved Møllendalselven i tidsrommet 1890-1915, fotograf ukjent (kilde: Bergen Byarkiv - Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/70ca321d-8de2-4537-854b-303c82d8ad3d [5]) 8
Figur 11: Alrekstrand villa (kilde: bergenbyarkiv.no – Historier fra en bydel- Årstad) 8
Figur 12: Møllendalsveien 63 – tidligere Norsk Cementindustri A/S – lengst til høyre kan man skimte den tidligere Hyssingfabrikken 9
Figur 13: Den tidligere hyssingfabrikken på Møllendalsveien 63 A og B, Møllendalsveien 61 (Sverre Munch) er det røde bygget lengst til høyre 10
Figur 14: Danoanlegget på adressen Møllendalsveien 31 – foto er fra tidsrommet 1960-1965, fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/4018be44-9414-4c54-96c9-5ebeb5670d8f [5]) 11
Figur 15: Dagens situasjon. Hvit sirkel markerer området hvor bygningsmasse vil fjernes for å realisere planforslaget. Blå sirkler markerer bygninger som kan bli aktuell å rive (kilde bergenskart.no) 12
Figur 16: Oversikt eksisterende bygningsmasse i planområdet, sett fra Store Lungegårdsvann –innenfor rød sirkel er bygningsmassen på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet. Grønn sirkel markerer bygningsmasse som kan være aktuell å rive (kilde: Kartverket - Geodata AS) 13
Figur 17: Utsikt over planområdet og omkringliggende areal, foto er fra 1908 og fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv - Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/d900bab7-e6a8-448e-9cb1-ea58aa3109ea [5] 13
Figur 18: Flyfoto av området fra 1951 før dagens bygningsmasse er oppført i planområdet (kilde: bergenskart.no) 14
Figur 19: Møllendalsveien 31 i tidsrommet 1955-1965. Lengst til høyre i bildet kan man se bygget på gnr. 162, bnr. 1369, som fortsatt står i dag. I bakkant ser man mursteins bebyggelsen i Klaus Hanssens vei. Fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/6a2a49c1-7ce5-4096-a37d-8cf08c6ed0e7 [5]).....14
Figur 20: Deler av Møllendalsveien 31 i tidsrommet 1955-1965, tatt mot Ulrikken. Fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/4398afb3-21f3-486e-a1ec-b717f07dc11c [5]) 15

Figur 21: Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369) tatt fra Møllendalsveien, i bakkant ser man nord-fasaden til Klaus Hanssens vei 22 16
Figur 22: Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369) tatt mot Store Lungegårdsvann og Nonneseter, lengst til venstre i bildet ser man nord-fasaden til Klaus Hanssens vei 22 16
Figur 23: Møllendalsveien 31(Gnr. 162, bnr. 1369) tatt mot Store Lungegårdsvann og Nonneseter omkring 1958, fotograf er ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/81684680-975e-49c2-8bba-3f102f6281f4 [5]) 17
Figur 24: Møllendalsveien 31 (Gnr. 162, bnr. 1369) tatt mot Ulrikken i tidsrommet 1958-1960, fotograf ukjent (kilde: Bergen Byarkiv – Digitalarkivet.no - https://goto.digitalarkivet.no/f4e481bc-33c1-4bad-9545-6e23cfb121b6 [5]) 17
Figur 25: Bygningsmasse på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53) 18
Figur 26: Bygningsmasse på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53) 18
Figur 27: Bygningsmasse på Møllendalsveien 31 som forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53) 19
Figur 28: Lagerbygning med parkering på taket - Møllendalsveien 31, bygget forutsettes fjernet (Gnr. 162, bnr. 53) 19
Figur 29: Klaus Hanssens vei 22 – sør-fasaden 20
Figur 30: Klaus Hanssens vei 22 - nord-fasaden mot Store Lungegårdsvannet 20
Figur 31: Klaus Hanssens vei 24, som driftes av Flex bygg AS 21
Figur 32: Klaus Hanssens vei 24, som driftes av Flex bygg AS 21
Figur 33: Kulturhistoriske bygningsmiljø nært planområdet som vil bli nærmere beskrevet er avmerket på kartet med nummer (kilde: Bergenskart) 22
Figur 34: Møllendalsveien 19 – fasade mot Mølendalsveien 23
Figur 35: Møllendalsveien 20 (gnr. 162, bnr. 1347) - fasade mot Møllendalsveien 23
Figur 36: Møllendalsveien 17 (gnr. 162, bnr. 50) 24
Figur 37: Eldre trehusbebyggelse, Ole Landmarks vei 66 (gnr. 162, bnr. 200) (kilde: google street view) 25
Figur 38: Bildet viser noen eksempler på den nevnte mursteins bebyggelsen - Klaus Hanssens vei 33A og B og 31C (gnr. 162, bnr. 101 mfl.) 25
Figur 39: Klaus Hanssens vei 26 (gnr. 162, bnr.93) 26
Figur 40: Kronstad Hovedgård 27
Figur 41: Kronstad Hovedgård – ved hovedinngang 27
Figur 42: Hageanlegget som omkranser Kronstad Hovedgård, utsikt mot Store Lungegårdsvannet 27
Figur 43: Lengst nord ser man den tidligere traseen til Møllendalsveien (rød stiplet linje), lengst sør ser man Tingvegen (rød stiplet linje) (kilde: Bergenkart.no) 28